Pečující vztahy jako spouštěč společenské proměny?

Dorottya Rédai

esej	10 min

Potřebujeme vztahy založené na vzájemné péči a rovnoprávnosti, ne podřízenosti. Proměna musí proběhnout na úrovni státu, začít s ní ale můžeme i jako jednotlivci.

Je těžké dnes přemýšlet o budoucnosti, když se nám před očima hroutí současnost, jak ji známe, a to tak rychle, že to sotva stíháme sledovat. Skutečnost, že nějaká budoucnost *existuje* a náš život neustále postupuje k určitým okamžikům v budoucnosti, jsme až dosud považovali za samozřejmou. Jenže co když postupujeme směrem k jaderné katastrofě či dokonce válce, ke klimatické katastrofě, k hospodářské krizi, která bude mít na náš život větší dopad než ty předtím, a k opakovaným vlnám smrtelných nemocí? A co když to všechno bude probíhat zároveň? Představit si, jakou budoucnost by to mohlo znamenat, je těžké, smrt a zkáza v planetárním měřítku přece do našeho pojetí budoucnosti nepatří. Pro účely této úvahy tedy budu předpokládat, že nějaká budoucnost skutečně *existuje*.

Budoucnost je zakódována ve většině našich osobních, výchovných i profesních vztahů. Chceme-li mít budoucnost, musíme se tedy nutně zamyslet a pokusit se proměnit současné podoby všech našich vztahů, na tomto místě se však omezím jen na vztahy osobní. Jejich přetvoření totiž vyžaduje dva hlavní kroky. Na jednu stranu by se měly rozvolnit přísné normativní hranice vztahů, tedy nepružné definice toho, co daný typ vztahu tvoří, a nenormativní vztahy dospělých osob by se v rozmanité škále různých vztahů měly uznat jako rovnoprávné – zejména ty osobní vztahy, jež byly omezovány či dokonce postihovány legislativními opatřeními i společenskými institucemi a postoji, například neheteronormativní milostné vztahy. Na druhou stranu musí být v našich stávajících i budoucích vztazích zahrnuto více péče, solidarity a odpovědnosti.

Pečující vztahy znamenají vzájemnou péči za rovných podmínek; nemají sloužit jako institut oficiálního uznání další pracovní zátěže žen.

Přemýšlela jsem o tom, když jsem v programu jisté politické strany v jisté evropské zemi narazila na pojem „pečující vztahy“ a na myšlenku jejich legalizace. Jde o kontroverzní nápad, zejména pokud uvážíme, že může svědčit o záměru neoliberálních politiků*ček dále utlumovat poskytování státní péče a nechat jednotlivce, aby se o sebe a své blízké starali bez podpory státu. Přesto stojí za to se nad tímto nápadem v rámci proměny našich vztahů do budoucna zamyslet. Je zřejmé, že pečující jsou mnohé z našich osobních vztahů a regulaci podléhají už dnes. Mám tím nicméně na mysli spíše partnerské vztahy dospělých, vycházející z přání dvou či více osob pečovat o sebe navzájem, než romantické vztahy, jejichž podstatou je erotická láska. Co když erotická složka není středobodem partnerského vztahu nebo vůbec neexistuje a vztah podněcuje touha vzájemně o sebe pečovat? Může se to stát jen mezi přáteli či příbuznými, nebo i mezi dospělými, kteří takto spřízněni nejsou? Je možné si představit, že se dva nebo i více lidí rozhodne podílet se na jasně definovatelném způsobu vzájemné

péče? U starších osob, které žijí samy anebo potřebují pomoc pravidelně, už takové, byť podřízené vztahy existují – jde nejspíš o vztah s mladším člověkem, je zřejmé, co se poskytuje a co se přijímá (mladší osoba pečuje o staršího, nemocného nebo neschopného člověka za to, že v budoucnu zdědí část nebo celý jeho majetek), a starší člověk je na tom mladším fyzicky závislý.

Dedomestikace a degenderizace péče

Umíme si představit i jiný typ konsensuálního pečujícího vztahu, v němž si zúčastněné osoby nejsou eroticky oddány, ale poskytují si vzájemnou péči na základě rovnoprávnosti, a nikoli podřízenosti? Může být alternativou k erotickým vztahům, které mohou nakonec získat zákonnou formu v manželství nebo – pro některé alespoň v některých zemích – v jiných právně registrovaných formách vztahu? „Pečující vztahy" by mohli navazovat lidé jakéhokoli pohlaví, což je vzhledem k naléhavé potřebě zrušit genderovou nevyváženost v oblasti péče velmi důležité. Vlajkovou lodí tohoto procesu degenderizace by mohly být neheteronormativní pečující vztahy. Pečující vztahy podle mě znamenají vzájemnou péči za rovných podmínek; nemají sloužit jako institut oficiálního uznání další pracovní zátěže žen (i když v dnes převládajících vztazích by šlo o velký úspěch), ale rovnoměrného rozdělení péče.

Jsme propojeni celosvětově, a to s lidmi i s přírodou, a způsob, jakým s tímto propojením naložíme, rozhodne o tom, nakolik bude náš život žitelný a nakolik obyvatelná bude naše planeta v budoucnosti.

Nechci se ztrácet v pomyslných detailech toho, jak by to fungovalo. Souvisí s tím milion otázek. Jedno je však jisté: ve vztazích, ať už založených na erotické přitažlivosti, nebo na jiných poutech, o sebe musíme víc pečovat. Potřebujeme všeobecnou laskavost, kterou můžeme projevovat vůči lidem kolem nás i vůči přírodě. Etická péče o ty, kteří jsou na nás závislí (o děti, seniory, zdravotně postižené, domácí zvířata apod.), je (nebo by měla být) samozřejmá, ovšem měla by se vztahovat i na ty, kteří na nás závislí nejsou nebo s námi nemají výlučný a blízký (např. manželský) vztah. Lidé a příroda jsou organicky propojeni. Navážu-li na úvodní řeč Judith Butler na loňském festivalu, jsme propojeni celosvětově, a to s lidmi i s přírodou, a způsob, jakým s tímto propojením naložíme, rozhodne o tom, nakolik bude náš život žitelný a nakolik obyvatelná bude naše planeta v budoucnosti. Tvrdím, že je nutné osvojit si holistické pojetí péče o sebe sama, o druhé i o naše ne-lidské životní prostředí, vztáhnout péči o lidi i na přírodu a životní prostředí a považovat vztahy za součást našeho přirozeného prostředí. Péče je nutné dedomestikovat, říká Judith Butler, a tento proces je součástí degenderizace péče.

Zárodky společenské změny

S „péčí" úzce souvisí „odpovědnost". Nedávno mi jedna kamarádka, která má pečující práci a je opatrující matka tří synů, vyprávěla, jak se před dětmi rozplakala s tím, že jim nechtěla připravit tak bezútěšnou budoucnost. Měla na mysli současnou politickou situaci v Maďarsku a to, že dříve volila stranu, jež nám tento autoritářský režim vnutila. Synové jí odpověděli, že z budoucnosti mají strach. To ji šokovalo – v tu chvíli jí došlo, že lepší péče a převzetí odpovědnosti za budoucnost další generace je nutností. Mladí lidé mají strach a pocit, že je o budoucnost, kterou si oni sami i jejich rodiče představovali, někdo okradl. Kamarádka dostala nápad a s několika přáteli vymyslela a zavedla celoroční program vzdělávání dětí v oblasti péče na místní základní škole, kde zasedá

ve správní radě. Je to jen jeden z příkladů toho, co mohou jednotlivci pro zahájení proměny vztahů v oblasti péče udělat, pokud mohou. Mnozí takovou možnost nemají, ale jiní v situaci, kdy mohou k proměně vztahů přispět, jsou. Pokusy jednotlivců samozřejmě problém nevyřeší, ovšem pokud nás bude jednat mnoho, všechny naše činy mohou připravit půdu, ze které může vzejít společenská změna. Měli bychom vyvíjet tlak na naše zvolené politiky, ale nečekat, až se pustí do práce oni, protože jde o delší procesy s dlouhodobějšími dopady, než má jejich volební období.

Jako aktivistka pracující ve skupinách podobně smýšlejících a angažovaných lidí, kteří působí v oblasti práv žen a LGBT+ lidí, vidím, že se určitým způsobem mění i to, jak se k sobě navzájem chováme, a to osobně i z hlediska boje za naše cíle. Zhoršení práv LGBT+ lidí v uplynulých letech autokratického Orbánova režimu, který si vzal na mušku sexuální menšiny, nás v komunitě LGBT+ a lidskoprávních aktivistů*ek sblížilo víc než kdy dřív. Naše koalice je silnější a solidarita roste. Naše komunita oslovuje další sociální skupiny a společenství, jež se potýkají s vylučující a represivní sociální a ekonomickou politikou režimu, i další znevýhodněné komunity a obracejí se na nás lidé, kteří sice nepatří k žádné menšině, ale záleží jim na spravedlnosti a rovnosti a mají pocit, že za tyto hodnoty mají odpovědnost. Tato péče může být základem a spouštěčem dlouhodobé společenské proměny, včetně proměny našich vztahů pro lepší budoucnost. Ta nepřijde jen tak – musíme o ni aktivně usilovat.

Text byl publikován ve festivalové knize MFDF Ji.hlava 2021.